

Društvena uvjetovanost religijskih praksi

Zebić, Martina

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:309202>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kulturologiju

Martina Zebić

Matični broj: 0009089768

Društvena uvjetovanost religijskih praksi

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Kulturologija

Mentor/ica: doc.dr.sc., Iva Žurić Jakovina

Rijeka, 29. lipnja 2024.

Sadržaj:

1. Uvod
 - 1.1. Pregled teme rada i ciljevi
 - 1.2. Definicija društvene uvjetovanosti
2. Povijest i funkcije religije
 - 2.1. Početci religijski ideja/ uzroci pojave religije
 - 2.2. Funkcije i opstanak
 - 2.3. Religijski identitet i kulturno-simboličko kodiranje
3. Moral i društvena kontrola
 - 3.1. Nastanak morala i religijski moralni pritisak
 - 3.2. Religija kao instrument društvene kontrole
4. Sekularizacija i individualizacija
 - 4.1. Sekularizacijska teorija
 - 4.2. Subjektivizacija religije: pojedinac kao spasitelj
5. Društvene prakse i simbolizam
 - 5.1. Socijalne prakse: okupljanja, obredi i reaktualizacija
 - 5.2. Simbolizam u svakodnevnom životu
6. Zaključak
 - 6.1. Opći zaključci i refleksije

1. Uvod

1.1. Pregled teme rada i ciljeva

Razvoj religije predstavlja jedan od najfascinantnijih aspekata ljudske civilizacije, oblikujući kulturne, socijalne i političke strukture kroz povijest. Religija, kao kompleksan i višeslojan fenomen, obuhvaća skup vjerovanja, rituala, moralnih normi i institucija koje povezuju zajednice i pojedince sa svetim ili transcendentnim. Prema brojnim istraživanjima koja se bave podrijetlom religije, ističu se temeljne ljudske potrebe kao ključni čimbenici u njenom razvoju: potreba za objašnjenjem svijeta, emocionalna težnja za pronalaskom utjehe, potreba za održavanjem društvenog reda te sklonost stvaranju i vjerovanju u iluzije, koje se pojavljuju kao stalni uzroci religijske prakse (Boyer, 2007, str. 5).

Osnovni ciljevi ovog istraživanja su:

- Istraživanje početka religije, njenog kontinuiranog opstanka te njezino značenje u svakodnevnom životu
- Identifikacija ključnih faza u razvoju religijskih ideja i praksi, s posebnim naglaskom na rane oblike vjerovanja poput animizma i totemizma.
- Usporedba najranijih oblika religije sa suvremenim, naglašavajući paralele koje opstaju kroz povijesne promjene.
- Analiza utjecaja društveno-političkih promjena na transformaciju religijskih sustava, s fokusom na prijelaz iz politeističkih u monoteističke religije.
- Razumijevanje uloge religije u oblikovanju ljudske svijesti i identiteta, uz poseban osvrt na sociološke teorije Emila Durkheima i Maxa Webera.
- Istraživanje međusobnog utjecaja religije i društva, posebno kako religijske ideje reflektiraju i oblikuju društvene norme, vrijednosti i institucije.
- Shvaćanje utjecaja religije kao društvene kontrole kroz moralne i društvene norme, religijska pravila te politička uključanja
- Istraživanje ovisnosti religije o ljudskim vjerovanjima te obrnuto; održavanju zajednica pomoću religijskog vjerovanja, obreda, praksi i reaktualizacije
- Promjene koje su proizašle iz suvremenog doba poput sekularizacije i postepene subjektivizacije religije

- Proučavanje različitih teorijskih pristupa religiji, uključujući antropološke, sociološke, psihološke i teološke perspektive, kako bi se omogućilo dublje razumijevanje složenosti religijskog fenomena.

Posebna pažnja bit će posvećena proučavanju najranijeg oblika religijskog vjerovanja – totemizmu; za kojeg se autor Durkheim zalaže, objašnjavajući cijeli koncept religije kroz totemističke prilike. Prema Durkheimu (2016), istraživanje religije mora započeti od njenog najranijeg oblika religije koji je moguće pronaći jer kao i po autoru Skledaru, „U primitivnim društvima, varijacije su minimalne“ (1986), stoga ih je najlakše promatrati. A totemizam je religija iz koje su proizašli elementi koji su opstali sve do najrazvijenijih oblika religijskih vjerovanja.

Emile Durkheim, u svojem djelu "Elementarni oblici religijskog života", naglašava da je religija prvenstveno društvena činjenica. Durkheim (2016) analizira religiju kroz njezinu ulogu u društvenoj koheziji, ističući kako religijski obredi i običaji služe održavanju društvenog poretka i kolektivne svijesti. Prema Durkheimu (2016), religija nije samo skup vjerovanja o nadnaravnom, već i sustav simbola i rituala koji izražavaju i jačaju društvene veze. Njegova analiza totema, kao simbola zajednice, pokazuje kako religija odražava i učvršćuje društvenu strukturu. Ovaj rad istražuje evoluciju religijskih sustava, počevši od prvobitnih animističkih vjerovanja do složenih monoteističkih religija koje danas dominiraju globalnom religijskom scenom. Najraniji oblici religije pojavili su se u kontekstu primitivnih društava koja su nastojala objasniti i kontrolirati prirodne fenomene. Animizam, vjerovanje da su prirodni objekti i pojava prožeti duhovima, bio je jedan od prvih oblika religioznog izražavanja. Ove zajednice razvile su rituale i obrede kao način komunikacije s tim duhovima, tražeći zaštitu i pomoć u svakodnevnom životu. Totemizam, povezivanje određenih biljaka, životinja ili objekata s određenim društvenim skupinama, također je igrao važnu ulogu u ovim ranim religijskim sustavima. No, kako su se dalje društva razvijala i postajala složenija, tako su i njihovi religijski sustavi evoluirali. Politeizam, vjerovanje u više bogova, postao je dominantan oblik religije u mnogim ranim civilizacijama. Bogovi su često predstavljali prirodne sile ili društvene institucije, a njihovo štovanje bilo je povezano s raznim ritualima i festivalima. Razvoj monoteizma, vjerovanja u jednog Boga, predstavljao je značajnu prekretnicu u povijesti religije. Monoteističke religije, kao što su judaizam, kršćanstvo i islam, donijele su novi pogled na svijet u kojem je jedan sveobuhvatni Bog stvoritelj i vladar svemira. Ove religije uvele su koncept moralnog zakona koji je univerzalan i primjenjiv na sve ljude, bez obzira na njihovu društvenu ili etničku pripadnost. Monoteizam je također potaknuo razvoj teologije i filozofije,

stvarajući kompleksne sustave vjerovanja i etike. Upravo je srednji vijek bilo razdoblje u kojem su monoteističke religije, posebno kršćanstvo, imale dubok utjecaj na društva u Europi. Crkva je postala dominantna institucija koja je oblikovala političke i društvene strukture, što se može analizirati kroz djelo Maxa Webera i njegovu "Sociologiju religije". Weberov rad (2000) zapravo pomaže razumjeti kako religijske ideje i institucije oblikuju ekonomske i društvene odnose, posebno u kontekstu srednjovjekovnog kršćanstva.

Nadalje, Mircea Eliade u svom djelu "Sveto i profano" (2002) dodatno produbljuje razumijevanje religijskih fenomena, ističući razliku između svetog i profanog. Sveto predstavlja iskustvo nadnaravnog i transcendentalnog, dok je profano vezano uz svakodnevni, svjetovni život. Eliadeova analiza pokazuje kako religija strukturira vrijeme i prostor, stvarajući svetost kroz rituale i mitove koji definiraju identitet zajednice. Nakon Eliade, James Frazer u "Zlatnoj grani" (2002), istražuje podrijetlo religijskih obreda i običaja, nudeći komparativnu analizu različitih religijskih tradicija. Frazerova djela pružaju uvid u evolucijski razvoj religijskih praksi, od magije do religije i znanosti, te naglašavaju kako su religijski obredi ukorijenjeni u osnovnim ljudskim potrebama i strahovima. Sociološke teorije Maxa Webera, pružaju različite perspektive na religiju. Weber, u "Sociologiji religije" (2000) analizira utjecaj religijskih ideja na ekonomsko ponašanje, posebno kroz koncept protestantske etike i duha kapitalizma. Weberov pristup naglašava kako religijske ideje mogu oblikovati ekonomske i društvene strukture. Istraživanje društvene uvjetovanosti religijske prakse zahtijeva integraciju ovih teorija i perspektiva. Kroz analizu djela Durkheima (2016), Eliadea (2002), Frazera (2002), Webera (2000) i drugih, rad će pokazati kako religija ne samo da odražava društvene strukture, već i aktivno sudjeluje u njihovom oblikovanju. Religija je, dakle, dinamičan proces koji se razvija kroz interakciju s društvenim uvjetima i potrebama zajednice, istovremeno utječući na identitet i vrijednosti njenih članova.

Sociološki pristupi, poput onih koje nalazimo kod Haralambosa (2002) i Knoblauch (2004), pomažu razumjeti društvene funkcije religije. Crkva nije bila samo duhovna institucija, već i politička sila koja je regulirala moralne i društvene norme. Durkheimova teorija o religiji kao društvenom fenomenu ovdje je ključna; on naglašava kako religijski obredi i vjerovanja učvršćuju društvenu koheziju i zajednički identitet. U modernom kontekstu, djelo Siniše Zrinščaka "Sociologija religije: hrvatsko iskustvo" analizira kako religija utječe na suvremena društva, posebno u Hrvatskoj. Zrinščak istražuje kako se religijske institucije prilagođavaju promjenama u društvu i kako one utječu na društvene procese i političke strukture. Knoblauch u svojoj "Sociologiji religije" pruža detaljnu analizu promjena u religijskim praksama u

suvremenom društvu, uključujući proces sekularizacije i pluralizacije religijskih vjerovanja. Ove promjene se mogu razumjeti kroz Weberove i Durkheimove teorije, koje ističu kako društvene promjene utječu na religijske institucije i obrnuto.

Religija, kao složen društveni fenomen, igra ključnu ulogu u oblikovanju ljudskih zajednica, normi i vrijednosti. U ovom radu istražujemo kako to društveni uvjeti utječu na oblikovanje i razvoj religijskih praksi, oslanjajući se na ključne teorije i djela značajnih sociologa poput Emila Durkheima, Maxa Webera i Mircee Eliadea. A posebno ćemo se fokusirati na Durkheimovu analizu religije kao društvenog fenomena i njegov način istraživanja. Namjera je otkriti u kolikoj mjeri religija zavisi od ljudi, njihovog vjerovanja i održavanja praksi koje nadalje tvore bit religije. Također je zanimljivo istražiti odnose između najranijih oblika religije i suvremenih religijskih izraza, te uočiti paralele koje uspijevaju opstati unatoč promjenama kroz različite epohe. Ova komparativna analiza otkriva kako se određeni temeljni religijski motivi i obrasci ponašanja mogu održati i prilagoditi, čak i u kontekstu značajnih društvenih, kulturnih i tehnoloških promjena. Uspostavljanjem ovih paralela, možemo bolje razumjeti univerzalne elemente religijskog iskustva, kao i specifične načine na koje religija evoluirala kako bi ostala relevantna u različitim povijesnim i kulturnim okvirima.

U ovom uvodnom dijelu, postavlja se temelj za daljnje istraživanje, naglašavajući važnost interdisciplinarnog pristupa i kritičkog razmatranja različitih aspekata religije. Kroz analizu povijesnih podataka, teorijskih okvira i empirijskih istraživanja, cilj je osvijetliti ne samo prošlost religije, već i njezinu ulogu u suvremenom svijetu, pružajući tako bogatu i nužno kritičku perspektivu na jedan od najstarijih i najvažnijih aspekata ljudskog iskustva. „Krajnji je cilj povjesničara religija da ponašanje homo religiosus i njegov duhovni svijet pojmi i drugima ga učini pojmljivim“ (Eliade, 2002, 99), a kako naposljetku zaključuje, to i nije baš lako. Kako ona predlaže, najbolji je način kroz pozicioniranja u nj te prodiranje u središte i razumijevanje njihovih vrijednosti.

1.2. Definicija društvene uvjetovanosti

Društvena uvjetovanost odnosi se na proces kroz koji društvene strukture, kulturne norme i vrijednosti, uvjerenja i prakse među pojedincima oblikuju i određuju ponašanje, vjerovanja i identitet članova društva. To je kompleksan fenomen koji obuhvaća različite aspekte ljudskog života, uključujući kulturu, obrazovanje, religiju, ekonomiju i politiku. Ova koncepcija

proizlazi iz temeljne pretpostavke sociologije da ljudske aktivnosti nisu izolirane, već su uvijek smještene unutar širih društvenih okvira koji ih oblikuju i na koje one zauzvrat utječu. Takva uvjetovanost igra ključnu ulogu u formiranju i održavanju društvenih struktura i institucija. Ona se može definirati kao način na koji društveni faktori utječu na ponašanje i vjerovanja pojedinaca. To uključuje procese socijalizacije, gdje pojedinci usvajaju norme i vrijednosti svoje kulture kroz interakciju s obitelji, prijateljima, medijima i drugim društvenim institucijama. Upravo takve vrste interakcije utječu na mišljenje i stavove o različitim aspektima života, uključujući i religiju. Religija, kao društveni fenomen, nije iznimka od ove društvene uvjetovanosti. Ona se oblikuje i razvija unutar specifičnog društvenog i kulturnog konteksta, što znači da religijska uvjerenja, prakse i institucije nisu statični, već su dinamični i podložni promjenama u skladu s promjenama u društvu. Osim socijalizacije, društvena uvjetovanost uključuje i mehanizme društvene kontrole, kojima se osigurava usklađenost s društvenim normama. To se postiže kroz formalne (zakoni, propisi) i neformalne (moral, običaji) metode kontrole. Religija je jedan od ključnih faktora društvene uvjetovanosti, jer pruža moralne okvire i simboličke sustave koji oblikuju ljudsko ponašanje i društvene interakcije. Upravo autor Emile Durkheim, jedan od osnivača sociologije, naglašava društvenu uvjetovanost u svojim djelima, posebno u "Elementarnim oblicima religijskog života" (2016). Durkheim (2016) tvrdi kako su religijske prakse i vjerovanja društvene činjenice koje proizlaze iz kolektivne svijesti zajednice. Prema Durkheimu, religija ne postoji izvan društvenih uvjeta, već je duboko ukorijenjena u društvenom životu. A kroz zajedničke obrede i rituale, društvo potvrđuje i jača svoju koheziju i identitet (McGuire i Durkheim, 2008, 2016). Religijske prakse često uključuju rituale i običaje koji su usko povezani s kulturnim i društvenim tradicijama određenog naroda.

Max Weber, u "Sociologiji religije" (2000), također istražuje kako društveni uvjeti utječu na religijske prakse. Weberova analiza protestantske etike pokazuje kako su specifične religijske ideje oblikovale ekonomsko ponašanje i društvene strukture u kapitalističkom društvu. Njegovo djelo ističe da religijske prakse nisu samo refleksija društvenih uvjeta, već i aktivni čimbenik u oblikovanju tih uvjeta. No društvena uvjetovanost nije statična; ona se mijenja s vremenom kao odgovor na socijalne, ekonomske i političke promjene. Na primjer, proces sekularizacije u mnogim zapadnim društvima doveo je do promjena u načinu na koji religija utječe na društvene norme i vrijednosti. Istodobno, globalizacija i tehnološki napredak mijenjaju načine na koje se društvene norme prenose i usvajaju. Michael Haralambos i Martin Holborn u svojoj knjizi "Sociologija: teme i perspektive" (2002) pružaju širok pregled teorija

društvene uvjetovanosti. Oni objašnjavaju kako različiti društveni čimbenici, uključujući ekonomsku strukturu, političku moć, obrazovni sustav i kulturne norme, oblikuju religijske prakse i vjerovanja. Njihov funkcionalistički pristup naglašava kako religija doprinosi stabilnosti društva, održavajući moralni poredak i društvenu koheziju. Hubert Knoblauch, u svojoj "Sociologiji religije" (2004), dodatno istražuje kako suvremene promjene u društvu utječu na religijske prakse. On analizira procese sekularizacije i pluralizacije, pokazujući kako moderni društveni uvjeti transformiraju tradicionalne religijske institucije i uvode nove oblike duhovnosti. Nikola Skledar, u "Um i religija: uvod u teorije religije" (1986), pak ističe važnost razumijevanja konteksta u kojem se religijske prakse razvijaju. On tvrdi da se religija ne može razumjeti izvan specifičnih povijesnih i kulturnih uvjeta koji oblikuju njezine manifestacije i funkcije te se stoga treba prodrijeti u nj s ciljem razumijevanja. Kroz rad će se pomnije proučiti promatranja i stajališta ovih autora u okviru podtema koje su za njih najadekvatnije. Svaki od njih bit će analiziran u odgovarajućem kontekstu, gdje njihova djela najbolje ilustriraju određene aspekte društvene uvjetovanosti religijskih praksi.

Kroz ovu literaturu jasno je kako razumijevanje društvene uvjetovanosti predstavlja ključan koncept za analizu religijskih praksi, jer one često reflektiraju šire društvene uvjete i promjene. Religijske prakse nisu samo izraz osobne vjere, već i društveni fenomen koji odražava interakciju između pojedinca i društva. U ovom radu, istražiti ćemo kako društvena uvjetovanost oblikuje religijske prakse, koristeći primjere iz različitih kultura i povijesnih razdoblja kako bismo ilustrirali ovaj kompleksan odnos. Svi navedeni autori, u svojim radovima istražuju međusobnu povezanost društvenih uvjeta i religijskih praksi te takva kombinacija perspektiva omogućuje duboko razumijevanje kako religija i društvo neprestano međusobno djeluju, prilagođavajući se promjenama i transformirajući jedno drugo.

2. Povijest i funkcije religije

2.1. Početci religijskih ideja

Koji je izvor religije? Što je u ljudima uopće probudilo ideju religije? I naposljetku, kako uspijeva toliko dugo opstati? Ova pitanja vode nas u duboko istraživanje ljudske psihe i društvene strukture. Religija se pojavljuje kao univerzalni fenomen, prisutan u svim kulturama i kroz cijelu povijest čovječanstva. Njeno porijeklo i trajnost povezani su s osnovnim ljudskim potrebama za smislom, osjećajem sigurnosti i zajedništva (Weber, 2000). U daljnjem tekstu

baviti ćemo se istraživanjem ovih pitanja, nastojeći otkriti ili barem spekulirati o potrebama za osloncem koje religija zadovoljava.

Potreba za religijom može se tražiti u osnovnoj ljudskoj težnji za opstankom i razumijevanjem svijeta oko sebe. Želja čovjeka za preživljavanjem u sigurnoj i predvidivoj okolini je temeljna. Eliade (2002) naglašava da je život u stabilnoj budućnosti ključan za preživljavanje, dok život u nepredvidivim i kaotičnim okolnostima izaziva strah i nesigurnost. Suočeni s neobjašnjivim događajima i katastrofama, ljudi prirodno teže pronalasku smisla i reda u svijetu oko sebe. Religija pruža okvir za objašnjenje tih događaja, smanjujući napetost i strah prikazivanjem svakog događaja kao dijela nužnog i uređenog svjetskog poretka. Na taj način, religija organizira i stabilizira svijet, nudeći povoljniju alternativu kaosu i neizvjesnosti. Kroz religijske narative, rituale i simbole, ljudi dobivaju osjećaj kontrole i predvidljivosti, što olakšava razumijevanje i suočavanje sa svakodnevnim životnim izazovima. Boyer ističe kako ljudi žele razumjeti događaje i procese kako bi ih mogli objasniti, predvidjeti i možda kontrolirati (2007, str. 11). Ova potreba za objašnjenjem i kontrolom (Weber, 2000) vodi do razvoja religijskih sustava koji nude koherentne narative o prirodi svijeta, njegovom nastanku i svrsi. Religija tako postaje alat za smanjenje egzistencijalne nesigurnosti, pružajući ljudima osjećaj svrhe i smisla.

Opće je poznato kako se u svakidašnjem svijetu, pojave kategoriziraju na prirodne i neprirodne, kako je prethodno navedeno. Oba stanja su međusobno uvjetovana i pretpostavljaju jedno drugo. Prihvaća se postojanje prirodnog tijeka stvari, odnosno poredak, dok je sve što se nalazi izvan tog poretka označeno kao neprirodno, tj. izvan prirode ili uma (Durkheim, 2016). Takvo određenje naziva se univerzalnim determinizmom, koji je proizašao iz pozitivnih znanosti. No, ono ipak ne garantira pretpostavku pogrešnog i ispravnog iz razloga što se često znaju dešavati iznimni događaji koji izlaze iz uobičajenog tijeka stvari. Dugotrajnim opažanjem načina funkcioniranja prirode može se uočiti stalna izmjena, koja je imanentna ili "prirodna".

Druga od ideja nastanka religije započinje kroz ideju duše koja je ključni element za razumijevanje nastanka religijskog osjećaja - animistička teorija (po Spencer i Taylor u Durkheim, 2016, str. 35). Takva je ideja nastala kroz doživljaj sna koji mi je pokazao njihovu dvostrukost tijela i mogućeg načina življenja (dok tijekom sna tijelo ostaje na određenom mjestu, duša dobiva svoju slobodu) (Spencer i Taylor u Durkheim, 2016, str. 35). U takvom procesu njihov dvojnik zadobiva priliku obilaženja mjesta koja osoba nikad nije posjetila,

iskusiti nove situacije, protiveći se vremenu i prostoru. No takvo obrazloženje ne predstavlja konkretan odgovor, opet se postavlja pitanje što bi od toga jamčilo duhovni/religijski svijet koji je vrijedan religijskog štovanja. Pojam duše je za Durkheima (2016), samo proizvod povijesti i mitologije. Ne sadrži dovoljne temelje za stvaranje koncepta božanstvenog i naposljetku, religije. No potvrđuje očitu važnost pojma duše, zato što ne postoji religija bez njezinog koncepta i cijelog sustava kolektivnih predodžbi koji pretpostavljaju njezino porijeklo i značenje (Durkheim, 2016, str. 281).

Jedan on najranijih koncepata objašnjenja religije proizlazi iz ljudske nesigurnosti, straha, slabosti i tjeskobe koje je čovjek doživljavao te koje se onda manifestiralo u strahopoštovanje. To je jedan od najčešćih objašnjenja početaka religije, sa kojim se neki slažu, dok drugi ne. Za vjernike, Bog nosi strašnu moć iz koje, u slučaju nepoštovanja njegovih želja, može doći do božanskog "gnjeva" (Eliade, 2002). No, Durkheim takvo objašnjenje negira. Zapravo, on tvrdi potpuno suprotno, bogovi i božanstva nisu se smatrala neprijateljima i zločudnicima. Njihova se naklonost nije morala na neki način pridobiti žrtvovanjem, beskonačnim poslušom ili obredima – oni su od početka bili njihovi prirodni zaštitnici (Durkheim, 2016). Tek kasnije u povijesti može se uočiti preokret, u kojem, zaštitnici postaju „ljubomorni i strašni bogovi“ (Durkheim, 2016, str. 266). Iz toga proizlaze obredi i žrtvovanja kojima se pokušava zadobiti božja naklonost.

Dok autori poput Emila Durkheima smatraju kako treba promatrati ona najprimitivnija društva i njihove izvedenice religije kako bi se otkrila zajednička nit svih religija te pomoću nje došlo do zaključka o početku i značenju religije (pretpostavlja se kako postoji religijski temelj), autor poput J. Beckforda, želi istaknuti različitost i promjenjivost religije i njezinog značenja, uporabe iz društva u društvo (Zrinščak, 2008). Čini se kako se autori slažu oko načina otkrivanja uzroka nastanka religije, a to je da se mora promatrati kroz perspektivu društva, što predstavlja specifičan izazov iz razloga što je društvo vrlo brzo promjenjivo (Zrinščak, 2008), te joj je teško dati smisao u svakom njenom razdoblju. Emile Durkheim je u svrhu otkrivanja uzorka pojave religije za svoj cilj istraživanja uzeo najprimitivniju religiju koju je mogao pronaći jer je smatrao kako iz najprimitivnije religije proizlazi specifičnost jednostavnosti te i po mišljenju autorice McGuire „Većina primjera religije koja nedvosmisleno doprinosi društvenoj koheziji potječe iz relativno jednostavnih, homogenih društava“ (2008, str. 187). Kod istraživanja složenih religija teško je prepoznati bitno od akcidentalnog (Skledar, 1986, str. 90), dok jednostavnost organizacije takvog jednostavnog društva, stvaranja i izražavanja/artikuliranje ideja i ideologija bitno olakšava proces prepoznavanja. U primitivnim

religijama obitavaju manje skupine ljudi koje su ujedinjene i usklađene u načinu vjerovanja i funkcioniranja (Durkheim, 2016, str. 62), samim time je jednostavniji proces istraživanja porijekla. Započeo je sa promatranjem totemizma, tzv. kulta životinja. Totemizam je sustav vjerovanja i društvene organizacije u kojem određene društvene skupine imaju poseban odnos prema totemima, koji su često životinje, biljke ili objekti koji simboliziraju duhove zaštitnike. U totemizmu, totemi se smatraju svetima i simboliziraju duhovne zaštitnike zajednice. Članovi zajednice vjeruju da imaju duhovnu vezu s totemom koji ih štiti i vodi, često uz pridržavanje određenih tabua putu zabrane ubijanja ili konzumiranja totemske životinje. Imaju društveno organizaciju specifičnih uloga, prava i obveza unutar zajednice, a rituali i obredi povezani s totemima igraju ključnu ulogu u očuvanju društvene kohezije i identiteta. Ovi obredi, koji uključuju plesove pjesme i ceremonije, osnažuju vezu između članova zajednice i njihovih totema jačajući osjećaj zajedništva i pripadnosti. Njihova prisutnost se može naći u mnogim autohtonim kulturama diljem svijeta uključujući Australiju, Sjevernu Ameriku i Afriku. Antropolozi su proučavali totemizam kao jedan od najranijih oblika religijske i društvene organizacije, pogotovo u pokušaju iskorjenjivanja početka religije. Prema Durkheimu (2016) totem simbolizira društvo i njegove vrijednosti, a rituali povezani s totemima pomažu u jačanju društvene solidarnosti i kohezije. Iako totem ima vrlo značajno mjesto, odabir totema nije toliko ekstravagantan i poseban kako bi se već očekivalo. Klanovi, u potrazi za totemom, proces odabira/selekcije posebne životinje ili biljke koja zaslužuje takav status, procijenili su po njezinoj rasprostranjenosti na području njihova prebivališta.

2.2. Funkcije i opstanak religije

Kroz istraživanje tematike religije i njenog utjecaja, sociologiji, kao „najopćenitije društvene i humanističke znanosti“, cilj je sagledati i razumjeti ljudske potrebe koje se manifestiraju u određenim društvenim organizacijama, što je u ovom slučaju religija (Skledar, 1986, str. 87). Sociolozi nastoje istražiti začetke religije i pristupiti joj bez predrasuda, analizirajući je u njenom najsirovijem obliku. Također, intencija je sagledati sve „međusobne učinke kulture, društva, njenih institucija i religije kroz povijest“ (Skledar, 1986, str. 89).

U suštini, religija je duboko ukorijenjena u ljudskom iskustvu, pružajući odgovore na pitanja o smislu, postojanju i moralu. Kroz povijest i različite kulture, religijske prakse su oblikovale društvene norme, rituale i identitete. No, pored svoje evidentne društvene uloge, religija također igra ključnu individualnu funkciju, pružajući utjehu, nadu i smisao života

pojedincima; ona pomaže i uči patiti, preobličujući ju u podnošljivo i izdrživo (Geertz, 1973, str. 104). Povijest religije prikazuje kako je ona uspjela zadovoljiti temeljne ljudske potrebe za smislom i pripadnošću te kako je prilagodila svoje oblike da bi opstala kroz vjekove. Religija nije samo kolektivni fenomen već i osobni odgovor na egzistencijalne izazove i traženje smisla u životu. Već i ona „Apstraktna predodžba s vremenom postaje trajna“ (Weber, 2000), a njen je opstanak moguć jedino u kolektivnom djelovanju kojim se stvaraju osjećaji jači od individualnih. Ovo poglavlje istražuje dublje ove aspekte, promatrajući kako religija zadovoljava temeljne ljudske potrebe te kako uspijeva prilagoditi se i opstati toliko dugo vremena.

Često se postavlja pitanje o mogućim počecima religije kod čovjeka. Što je potaknulo prve ljude da razmišljaju o postojanju religije? Jesu li to bile prirodne katastrofe, složenost i ljepota prirodnog svijeta, strah od nepoznatog ili možda duboki unutarnji osjećaj za natprirodno? Razumijevanje tih početaka može nam pružiti uvid u temeljne ljudske potrebe i uvjerenja koja su oblikovala društvene strukture i kulturne norme kroz povijest. Po Durkheimu, objašnjenje je jednostavno otkriti – „mora postojati stanovit broj osnovnih predodžbi koje imaju isto objektivno značenje i svugdje ispunjavaju iste funkcije“ (2016, str. 61). Dok vjerovanja sadrže samo niz predodžbi, obredi predstavljaju određeni način izričitog djelovanja. Stoga, započinjemo sa faktorima koji se ponavljaju kroz veći broj društava.

U kontekstu proučavanja religije, različiti sociolozi nude različite perspektive o njenom porijeklu, funkcijama i utjecaju na društvo. U cilju objašnjenja svijeta i lakše prilagodbe na životne izazove, religijski identitet pruža ne samo psihološki okvir za razumijevanje svakodnevnih problema i patnji, već također nudi utjehu kroz obećanje boljeg života ili spasenja (Boyer, 2007, str. 19). Kroz to izlazi da religija teži realizaciji idealnog društva, vrsti utopije (Skledar, 1986). Zato se može reći kako čovjek želi ponovno uspostaviti ono božansko, sveto, čisto stanje koje je bilo na početku (dok su bili bogovi). „Ponašanje čovjeka bi se moglo objasniti kao oponašanje uzornih činova bogova (Eliade, 2002, str. 60). Želja za životom u božanskoj prisutnosti i savršenom svijetu to jest čežnja za povratkom u rajsko stanje (Eliade, 2002). Modernom čovjeku tako nešto može zasmetati te se također može opisati kao "paralizom mita o vječnom vraćanju" (Eliade, 2002). Takvo navedeno stanje bi bilo u mogućnosti prevesti kao strah pred onim nepoznatim, odbijanje prihvaćanja odgovornosti za ono trenutno. No na drugoj strani imamo, primitivnog čovjeka, koji je "spreman na akciju". Zbog nedostatka znanja o kozmičkim pojavama, vjeruje kako može utjecati na događaje u svoju korist putem određenih obreda, rituala i žrtvovanja.

Dok jedna strana socioloških autora poput Webera, pojmi postanak religije kao čisti ljudski produkt, skup njegovih predodžbi i emocija te također po Bergeru (1967, np) koji objašnjava nemogućnost postojanja društvene realnosti bez čovjeka iz koje on i postaje te stvara putem kolektivnih snaga. Ostali poput Eliade se zadržavaju na prvoj i najčešćoj interpretaciji religije nastale iz prizora prirodnih i kozmičkih pojava te religioznog straha u kojoj je fokus na čovjekovoj prirodnoj sklonosti da objašnjava i personificira prirodne sile i događaje. Emil Durkheim nudi alternativu u kojoj vidi religiju kao društveni fenomen koji se nalazi između čovjeka i prirode. On smatra da religija nije samo proizvod ljudske svijesti niti samo odgovor na prirodne pojave, već sredina u kojoj se ljudska društva konstituiraju i oblikuju.

Iako se čovjek stavlja u podređeni i ovisan položaj nad svetim, Durkheim želi dokazati kako nam, kao individuama i društvu, nije potrebna religija, već sve što nam je potrebno već postoji u društvu (Durkheim, 2016, 93/41). No, društvena misao ima toliku moć i učinkovitost, koju individualna jednostavno nema. Ona se ostvaruje kroz prakse društva u kojima „kult stimulira osjećaje radosti, unutarnjeg mira, zanosu koji su za vjernika poput "eksperimentalnog dokaza njegovih vjerovanja" (Durkheim, 2016, 441). Također, „Religija nije samo nešto što se dodaje društvenom životu, ona vrlo često organizira društveni život“ (Boyer, 2007, str. 23).

Društvene funkcije religije su također itekako bitni dio djelovanja, jer religija igra ključnu ulogu u oblikovanju društvenih normi, vrijednosti i institucija. Religija može legitimirati društvene strukture i hijerarhije, pružajući moralni okvir za društveno ponašanje. Na taj način, religija nije samo duhovni fenomen, već i važan društveni, ekonomski i politički čimbenik (Weber, 2000). To pokazuje da je pojam religije značajno oblikovan utjecajem različitih institucija, kao što su školski i zdravstveni sustav, državna i pravosudna tijela te masovni mediji, koji imaju ključnu ulogu u njejoj konstrukciji i primjeni (Zrinščak, 1999, str. 32).

Boyer smatra kako „naš um sam producira spekulacije i objašnjenja bez našeg direktnog upletanja“ (2007, str. 19), jednako kako životinje imaju sistem reagiranja u opasnim situacijama, bilo to na način bježanja, ispuštanja obrambenih mehanizama i tako dalje. Na isti način imaju i ljudi (no s dozom ljudskog intelekta) kako bi se uspjeli prilagoditi i zaštititi. U zaključku, „Vjera mora imati neku stvarnu osnovu jer bi inače u objašnjenju iluzije, zablude i laži, bilo teško objasniti njezino kontinuirano postojanje i privrženost koju ljudi osjećaju“ (Durkheim, 2016, str. 32).

Dalje prikazuje kako je pomogla u razvoju kapitalizma, kroz širenja duha radne etike, štedljivosti, žrtvovanosti i materijalizmu o kojem govori Durkheim. Slično tome razmišlja

jedan od najznačajnijih osnivača moderne sociologije, Max Weber. Njegov se koncept temelji na povezanosti religijskih ideja s ekonomskim, društvenim i političkim strukturama. Weberovo razumijevanje religije može se razložiti kroz nekoliko ključnih aspekata koji uključuju racionalizaciju, etiku, ekonomiju te društvene funkcije religije, o čemu će se još govoriti.

2.3. Religijski identitet i simboličko-kulturno kodiranje

Religijski identitet predstavlja ključnu komponentu u oblikovanju individualne i kolektivne svijesti. Kao značajan element kulturnog identiteta, religija omogućuje ljudima da se povežu sa zajednicom kroz zajednički sustav vjerovanja, praksi i simbola. Prema Skledaru (1986), sociologija religije analizira kako religijski osjećaji prelaze iz osobne sfere u društvenu, stvarajući strukture koje oblikuju kolektivne religijske identitete i prakse. To uključuje ispitivanje uloge crkve kao organizirane institucije koja utjelovljuje i prenosi religijske vrijednosti, norme i simbole. Sociolozi proučavaju kako ove institucije utječu na društvene odnose, kulturne prakse i individualne identitete, te kako se religijski simboli i vjerovanja integriraju u svakodnevni život i društvene običaje. Sociologija se bavi proučavanjem načina na koji religiozni osjećaji i vjerovanja postaju vanjski izrazi, odnosno kako se prenose na druge i organiziraju u religijske superstrukture, kao što su crkve. Ovaj proces eksteriorizacije uključuje pretvaranje unutarnjih religijskih iskustava i osjećaja u vidljive, društveno prepoznatljive oblike i institucije. Također, sociologija istražuje kako. „Sociologija proučava eksteriorizaciju religioznog osjećaja (prenošenje na druge i organiziranje religijskih "superstruktura"; crkva)“ (Skledar, 1986, str. 97/98); način na koji religija i vjerovanja prožimaju svakodnevne simbole, rituale i običaje, te kako se manifestiraju u svakodnevnom životu ljudi.

Religijski simboli i rituali igraju ključnu ulogu u simboličko-kulturnom kodiranju. Oni omogućuju preneseno značenje koje članovi zajednice prepoznaju i interpretiraju u skladu s njihovim vjerovanjima. Kroz obrede i rituale, zajednica potvrđuje i obnavlja svoje temeljne vrijednosti i vjerovanja, čime se osigurava kontinuitet kulturnog nasljeđa. Simboličko-kulturno kodiranje unutar religije može se vidjeti kroz različite aspekte, kao što su obredi prelaska, festivali, molitve i sakralni tekstovi. Svaki od tih elemenata nosi specifična značenja i služi za jačanje zajedničkog identiteta te „ponovno utvrđivanje solidarnosti“ (Bourdieu, 1992, str. 75). Simboličko-kulturno kodiranje stvara i održava religijski individualni i kolektivni identitet.

Veliki je utjecaj društvenih, kulturnih, ekonomskih i političkih faktora koji oblikuju način interpretacije te prakticiranja religije.

Čovjek konstruira božanski svijet po svijetu sebi poznatom; po vlastitom iskustvu i percepciji društva u kojem živi. Ono sadrži dobre aspekte čovječanstva, no i one loše. Čovjek zamišlja kako postoje zlotvorna bića no to su u stvari „opredmećena kolektivnost stanja; ona su samo u društvu viđeno u jednom njegovom aspektu“ (Durkheim, 2016, str. 437). Na jednak način postoje i dobroćudna bića, koja polaze iz ideja društva dobrote i povjerenja. Takva dihotomija povezuje društvo i religiju. Jedno proizlazi iz drugoga. Religija je preslika stvarnosti, od njenih najboljih i najčišćih trenutaka do onih gnjusnih, okrutnih“ (Durkheim, 2016, str. 444). Stoga, religija se ne može promatrati izolirano od društva u kojem nastaje i razvija se; ona je dinamičan produkt društvenih sila i kulturnih obrazaca koji oblikuju njeno shvaćanje i prakticiranje.

Kolektivni identitet čini temelj čvrstih vjerovanja, a kako „bi grupa stekla svijest o sebi treba se sjediniti u istoj misli i istom djelovanju“ (Durkheim, 2016, str. 414). Durkheim (2016) ističe da je zajednička misao i djelovanje temelj društvene solidarnosti. Bez zajedničkih vrijednosti i ciljeva, društvo bi se suočilo s anomijom, stanjem gdje su društvene norme narušene ili nepostojeće. Zato je važno da društvo aktivno promovira zajedničke aktivnosti koje doprinose jačanju kolektivne svijesti i osjećaja pripadnosti. Kroz proces socijalizacije, pojedinci usvajaju zajedničke norme i vrijednosti, što omogućava harmoniju i koherentnost unutar grupe. Bez takvog djelovanja, individualni identitet ne bi mogao zadržati istu razinu snage niti bi se moglo uspostaviti zajedničko uporište za vjerovanja koje ih čine "jačima".

U tekstu se ističe da religija nije samo izraz individualnog duhovnog iskustva, već i rezultat društvenih dinamika i kolektivnih uvjerenja. Čovjek stvara svoje razumijevanje božanskog svijeta temeljem društvenih normi i vrijednosti koje oblikuju njegovo poimanje dobra i zla. Zlotvorna i dobroćudna bića u religijskim narativima reflektiraju društvene ideje o moralu, pravdi i povjerenju. Ovakva dihotomija jasno povezuje religiju s društvenom stvarnošću, gdje religijske predodžbe odražavaju i interpretiraju društvene izazove i ideale. Dakle, naglašava se kako je religija kompleksan fenomen koji odražava i reproducira društvene uvjete i norme u kojima nastaje.

3. Moral i društvena kontrola

3.1. Nastanak morala i religijski moralni pritisak

Nastanak moralnih normi u povijesti ljudskog društva često je bio duboko povezan s religijskim uvjerenjima i institucijama koje su igrale ključnu ulogu u oblikovanju etičkih smjernica. Religije su tradicionalno djelovale kao nositelji moralnog autoriteta, propisujući norme ponašanja temeljene na interpretaciji božjih zapovijedi ili univerzalnih etičkih principa. Ovo oblikovanje morala nije samo reflektiralo društvene vrijednosti, već je i služilo kao mehanizam za održavanje društvenog reda i stabilnosti. Religijski moralni pritisak manifestira se kroz različite mehanizme, uključujući propovijedi, obrede, zakone i moralne nauke koje reguliraju ponašanje vjernika. Ove prakse ne samo da oblikuju individualni moralni identitet, već i promiču kolektivnu odgovornost prema zajedničkim vrijednostima.

Uz to, različite religijske tradicije pristupaju moralnosti na različite načine. Dok monoteističke religije postavljaju naglasak na univerzalne moralne norme, politeističke i animističke tradicije često integriraju moralne smjernice u odnose s prirodom, duhovima ili božanstvima. Ovi sustavi moralnih vrijednosti ne samo da definiraju ponašanje vjernika, već i doprinose stabilnosti sa nadom koju pruža (Eliade, 2002). Ne samo takvoj stabilnosti već i opstanku društva jer ona neutralizira rizike društvene propasti uzrokovane ljudskim nagonima koji primarno služe za vlastito dobro. „Društvo se ne bi držalo na okupu da ljudi nemaju neki središnji skup uvjerenja koji ih povezuju i čine da društvene grupe funkcioniraju kao organske cjeline, a ne kao skupovi sebičnih pojedinaca“ (Boyer, 2007, str. 23). „Nema značajnog primjera stabilnog društva bez religije (barem prije 20.st.)“ (Durant u Eliade, 2002).

Razmotrimo moral i njegovu mogućnost postojanja u zajednici bez religije. Bi li ljudi u takvoj zajednici poznavali razliku između dobra i zla? Bi li imali grižnju savjesti zbog loših djela ili riječi? Na čemu bi temeljili svoje sudove ako ne po napatcima božjim? Bi li se uspjela održati stabilnost kroz utemeljena etička pravila i društvene mehanizme sankcija za prekršaje? No kako odgonetnuti (ne)postojanje morala bez obzira na vjeru i religiju? Dok neki tvrde kako je moral prisutan neovisno o religijskom utjecaju, drugi zagovaraju ideju koja temelji kodekse etičkog ponašanja i morala na isključivo religijskom kontekstu.

„Na ponašanje ljudi jednih prema drugima, na većini mjesta, snažno utječu njihove predodžbe o postojanju i moćima predaka, bogova ili duhova. Dakle, mora postojati neka veza između života u društvu i religijskih koncepata“ (Boyer, 2007, str. 23). Primjer instrumentalizacije božanskog autoriteta može se vidjeti u ritualima i obredima koji su dizajnirani kako bi zadovoljili bogove. Ovi rituali često zahtijevaju precizno pridržavanje pravila i propisa, čime se jača osjećaj zajedništva i kolektivnog identiteta unutar zajednice. Iako

se na površini čini da ovi obredi služe isključivo religioznim svrhama, njihova funkcija je također da učvrste društvenu hijerarhiju i moć onih koji su zaduženi za njihovo provođenje. „Vjerska uvjerenja su tu da uvjere potlačene ljude da ne mogu učiniti ništa da poboljšaju svoju sudbinu osim čekati obećanu odmazdu na drugom svijetu“ (Boyer, 2007, str. 23). Kako objašnjava Boyer: „Strah Božji bolji je poticaj moralnom ponašanju jer pretpostavlja da je nadzor stalan, a sankcije vječne“ (2007, str. 23). Ovaj strah uspostavlja konceptualni temelj za kontrolu društvenog ponašanja, stvarajući percepciju da je poslušnost vjerskim autoritetima ključna za izbjegavanje neizbježnih posljedica u budućnosti. Boyerov pristup naglašava kako religijske doktrine, kroz manipulaciju strahom, uspijevaju održati društveni poredak te da se moralno ponašanje često vrednuje kroz prizmu vječnih posljedica, iako takva kazna nije empirijski dokazana.

3.2. Religija kao instrument društvene kontrole

Društvo kroz povijest razvija različite običaje i obrede kao načine izražavanja i poštovanja božanskih želja. Ovi običaji često postaju institucionalizirani i integrirani u svakodnevni život zajednice. Oni služe ne samo kao sredstvo komunikacije s božanskim, već i kao alat za kontrolu i organizaciju društvenih odnosa. Na taj način, društvo uspostavlja norme ponašanja koje članovi zajednice moraju slijediti kako bi izbjegli sankcije i osigurali sklad u zajednici. Po istraživanjima, „Ne postoji religija u kojoj nema zabrane“ (Durkheim, 2016, str. 336).

Zabrane u okvirima religije, kao posljedicu imaju materijalne vrste nevolje koja će kad-tad sustići krivca ili će krivac pak, dobiti društvenu vrstu kazne poput ukora ili javne osude (Durkheim, 2016, str. 336). Religijske zabrane i kazne djeluju kao način iskazivanja vlastitog poštovanja prema onome što je sveto. Također, posebna se pažnja posvećuje odvajanju profanog i svetog. Naime, sve što se smatra svetim, ne smije ni u kojem slučaju doći u kontakt sa profanim, nesvetim. Moramo imati na umu kako su oba pojma osmišljena s ciljem održavanja društvenog reda, poticanja budnosti i usklađivanja ponašanja s društveno-religijskim normama. Takav pristup stvara „Postojanje moralnog pritiska koji održava nastavak vjere na propisan način“ (Durkheim, 2016, str. 25-27), te potiče osjećaj odgovornosti i kolektivnog identiteta unutar zajednice. Ovaj sustav također može izazvati osjećaje tjeskobe i grižnje savjesti, koji proizlaze iz društvenih i religijskih normi. Unatoč tome, pridržavanje ovih normi i zabrana često se vidi kao izraz vjernosti i poštovanja prema zajednici i njezinim vrijednostima.

Još jedan oblik nemogućnosti spajanja svetog i profanog može se očitati u organizaciji područja prebivanja. Vjerski i svjetovni život pokušavaju u svakom mogućem aspektu ostati odvojeni, stoga se grade razne crkve, hramovi i svetišta u kojem ono sveto ima svoje posvećeno mjesto gdje postoje posebna pravila ponašanja. U svrhu 'evolucije' iz profanog oblika u čovjeka vrijednog svetog, mora se preživjeti oblik boli koja nosi značenje pročišćenja, višeg cilja, svete moći. Iz toga proizlazi bol, odricanje i žrtva čovjeka kao najvišeg cilja te najboljeg dara koje može dobiti. Kako bi se mogao posvetiti bogu, potrebno je odbaciti sebe i svoje potrebe. On takvim procesom, „stječe vrline nesebičnosti i ustrajnosti“ (Durkheim, 2016, str. 350).

Kolektivna svijest je ključna za socijalnu koheziju i identitet grupe. Kada se članovi društva okupe oko zajedničkih vrijednosti i normi, oni stvaraju zajednički identitet koji jača njihove društvene veze. Ovaj proces se manifestira kroz rituale, obrede i zajedničke aktivnosti koje simboliziraju jedinstvo i homogenost grupe. Time se jača kohezija društva, pa se u situacijama nedoličnog ponašanja pojedinaca pojačava osjećaj pridržavanja božjih pravila kroz gnjev i neodobravanje postupaka individue te prema Durkheimu „(...) devijantno ponašanje koje vrijeda osjećaje kolektivne svijesti vrijeda i božanski autoritet“ (2016, str. 25). Jedno je s drugim povezano. Takva povezanost onda omogućava društvu da osjeća kako izvršava pravdu, jer kršenje božanskih pravila istovremeno znači i povredu zajednice. Takav svjetonazor započinje već u dječjoj dobi gdje jedini svjetonazor koji postoji jest onaj prisutni. On ga često prihvaća iz razloga što nema vlastiti svjetonazor s kojim bi ga usporedio niti iskustvo ostalih (Berger i Luckman, 1971 u Kupari, 2016, str. 22), on se uvodi u već postojeća kulturna značenja te uči i prisvaja one uloge koje ju čine (Berger, 1967, np). Takvo vjerovanje postane trajno koje se kroz razvoj najčešće jača i pripisuje kao vlastito.

U mnogim društvima, autoritet se često predstavlja kao univerzalni i božanskog podrijetla, što znači da se smatra kako dolazi od samih bogova te reflektira njihove želje.

„Ono što ove probleme čini složenima je činjenica da su zakon, moral i religija tri načina kontrole ljudskog ponašanja koji se u različitim tipovima društva međusobno nadopunjuju i kombiniraju na različite načine. Za zakon postoje pravne sankcije, za moral postoje sankcije javnog mišljenja i savjesti, za vjeru postoje vjerske sankcije. Jedno protupravno djelo može potpasti pod dvije ili tri sankcije. Bogohuljenje i svetogrđe su grijesi i stoga podliježu vjerskim sankcijama; ali također ponekad mogu biti kažnjeni zakonom kao zločini. U našem društvu ubojstvo je nemoralno; također je zločin kažnjiv smrću; i to je također grijeh protiv Boga, tako da se ubojica, nakon svog iznenadnog izlaska

iz ovog života od ruke krvnika, mora suočiti s vječnim mukama u vatri pakla“ (Radcliffe-Brown, 1945, str. 9).

Ovakva predstava autoriteta služi kao moćno sredstvo za održavanje društvenog poretka i norme. Međutim, dubljom analizom dolazimo do zaključka da je taj autoritet u suštini proizvod samog društva (Durkheim, 2016, str. 397), koje ga koristi kako bi nametnulo obvezne običaje i obrede.

4. Sekularizacija i individualizacija religije

4.1. Proces sekularizacije religije

Početak sekularizacije predviđali su prvi veliki sociolozi koji su nagoviještali smanjenje društvenog utjecaja religije kao uvjeta modernizacije (Zrinščak, 2008, str. 31). Prema Durkheimu, razlog tome je što u modernom društvu dolazi do funkcionalne diferencijacije, dok Weber ističe racionalizaciju kao osnovni obrazac razvoja zapadnog svijeta. Marx, pak, smatra da je religija iskrivljena svijest koja će nestati s potpunom transformacijom društva. Ova kretanja uvelike utječu na supstantivnu definiciju religije, jer suvremeni svijet bilježi pad tradicionalnih vjerovanja i praksi (Zrinščak, 2008, str. 31). Ona su već na posebno niskoj razini i nastavljaju opadati (Zrinščak, 2008), dok drugi tvrde kako je svijet zapravo sve više religiozan.

Sekularizacija je naime, transformacija društva; prijelaz sa religijskog pristupa na nereligiozni kojim religiozna vjerovanja, prakse i institucije gube društveni značaj (Hervieu-Léger, D., & Michalski, K., 2013). Smatra se kako napredovanjem društva i njenom modernizacijom, ne samo po pitanju tehnologije već i uma, racionalizacijom, gubi svoj nekadašnji utjecajni autoritet na skoro sve aspekte društvenog života (Hervieu-Léger, D., & Michalski, K., 2013). Porastom prisustva znanstvenog napredovanja, racionalizacije, a i afirmacijske individualne autonomije – gubi se "iluzija" religije. Promjenom čovjeka i njegovih misaonih procesa i predodžbi, nužna je promjena religije. Osim toga, počele su se raspadati i "bogomdane" definicije. Definicije poput uloga žena i muškaraca, "prirodnih" oblika autoriteta poput boga i oca u obiteljskoj zajednici, prirodnog poretka. Kao što autori Hervieu-Léger, D., & Michalski, K. govore:

„Ono što se nekada činilo "bogomdano", nevjerojatnim sposobnostima, poništeno je otkrićem ljudske sposobnosti da mijenja procese za koje se prije smatralo kako su

nepromjenjivi (...)“ (2013, str. 37), a sada „ono što su čitave civilizacije tisućama godinama smatrale imperativima neizbježno nametnutim ljudima po diktatu prirodnog svijeta, simbolično oblikovanim različitim religijskim sustavima, sada se sve više doživljava kao skup mehanizama koji može se manipulirati, rastaviti, reorganizirati i modificirati. Priroda jer prestala biti poredak, (...), priroda se sve manje percipira kao svijet kojim upravljaju nepromjenjivi, vječni principi i posljedično je sve manje sposobna nametati svoja pravila ljudima“ (2013, str. 38).

Ovaj proces, kao dio šireg vala promjena u modernom visoko razvijenom društvu, dovodi do preokretanja tradicionalnih pitanja klasične sociologije religije. Umjesto da istražuju kako religija utječe na društveno ponašanje i mentalitet (»duh« prema Weberu), fokusiraju se na to kako društveni uvjeti oblikuju religijsko ponašanje i sadržaj, te kako društveni uvjeti utječu na transformaciju religije i religioznosti (Zrinščak, 2008, 97).

4.2. Subjektivizacija religije: pojedinac kao 'spasitelj'

Kako su sociolozi moderne pretpostavili pad vjerovanja i religijskih običaja, ta se pretpostavke počinju ostvarivati. Naime, tijekom 1950-ih i 1960-ih godina institucionalne religije počinje gubiti značaj dok se naglasak prebacuje na individualni napredak pojedinca (Hervieu-Léger, D., & Michalski, K., 2013). Najveće opadanje religijskog prakticiranja vidljivo je ponajviše u Europi, gdje se model "praktičnog" i tradicionalnog vjernika odbacuje u korist modela osobnog razvoja i samodostatnosti (Hervieu-Léger, D., & Michalski, K., 2013). Ono proizlazi iz modernog obećanja koje polazi od obećanja kako je individualno postignuće dostupno svima (Hervieu-Léger, D., & Michalski, K., 2013).

Vjera u osobnog boga opada radi nejasnog vjerovanja u moć ili takvu vrstu nadnaravne sile (Hervieu-Léger, D., & Michalski, K., 2013). No iako se model vjerovanja mijenja, konvencionalne religijske tradicije prakse i vjerovanja dalje opstaju te služe pojedincima kroz vlastite, subjektivne svrhe. Sada, religijski identitet je stvar osobnog izbora. Takva se promjena može očitati u empirijskim podacima koji prikazuju pripadanje bez vjerovanja; osjećaj pripadnosti u pojedincima ostaje dok se izvršavanje obreda i način razmišljanja mijenja. Imajući na umu utjecaj religijskog vjerovanja i njegovog izvršavanja na artikulaciju kolektivnog identiteta, može se očekivati otežano oblikovanje kolektivnog identiteta. Naglasak na individui umanjuje vrijednost dotadašnjih etičkih standarda življenja. Po mišljenju Hervieu-Léger, D., & Michalski, K., kulturne promjene koje trenutno prolazimo mogle bi duboko

utjecati na simboličke strukture naših društava, potencijalno trajno potiskujući religiju iz društvenog života (2013, str. 26).

No ipak možemo vidjeti kako potreba za religijom koja pretpostavlja boga i božanstvo nije univerzalna. Nemaju sve religije oslonac na boga u smislu čovjekove ovisnosti nad milošću i moćima božjim. Uzevši za primjer budizam; ondje se ne prihvaća svijet sa prisutnošću bogova već se prihvaća realni svijet (za kojeg znaju sa sigurnošću) u kojem se živi. Pristaše budizma neće u trenutku/osjećaju slabosti i nemoći tražiti božju pomoć iz razloga što ne priznaju takvu vrstu nadmoćne prisutnosti u obliku nepoznatog božanstvenog bića. Oni računaju samo na sebe i vlastite sposobnosti tako da „umjesto da se obrati nekom višem biću i zatraži pomoć, povlači se u sebe i meditira“ (Durkheim, 2016, str. 86). Kako objašnjava Durkheim, „Sve ono što mu je potrebno, pojedinac sadrži u sebi – ne treba mu izvanjski oslonac“ (2016, str. 89).

Jedinu vrstu božanstva imaju oni ljudi koji su 'zaslužili' takvu titulu, poput Buddhé. On se ne smatra nadnaravnim bićem, nego samo najmudrijim među ljudima – on je 'obogotvoren'. Buddha i ostali služe kao primjer ljudima. On postavlja granice najvišeg oblika ljudskog postojanja te mu se ne može moliti kao bogu; živom i svjesnom biću, jer je on za razliku od njega mrtav, više ne postoji; nikako ne može utjecati na tijek ljudskih zbivanja.

5. Društvene prakse i simbolizam

5.1. Socijalne prakse: okupljanja, obredi i reaktualizacija

Vidjeli smo kako religija oblikuje društvene interakcije i moralne kodekse, usmjeravajući ponašanje pojedinaca unutar zajednice. Na taj način, religija ne samo da reflektira kulturalne preferencije, već i aktivno oblikuje kolektivni identitet i društvene strukture. Kroz socijalizacijske procese, religijske vrijednosti i prakse prenose se s generacije na generaciju, osiguravajući kontinuitet religijskog naslijeđa. Obitelji, obrazovne institucije i vjerske zajednice igraju ključne uloge u ovom prijenosu, utiskujući vjerske norme i rituale u svakodnevni život pojedinaca.

Za održavanje religije, bitna je „homogenost djelovanja i postojanja“ (Durkheim, 2016, str. 272). To se postiže reaktualizacijom događaja kroz obrede koji služe kao sredstva putem kojih se društvene skupine periodično ponovno potvrđuju (Durkheim, 2016, str. 414). Takva vrsta djelovanja nosi veći značaj od samog vjerovanja jer kroz sami čin obreda vjernici aktivno sudjeluju u propisanom načinu djelovanja. Kako je Durkheim istaknuo, „Društvo ne može

ostvariti svoj utjecaj drukčije nego u činu, a čin se događa samo ako su pojedinci okupljeni i zajedno djeluju“ (2016, str. 45./442.) te usto „kad su osjećaji zajednički oni jačaju“ (isto).

Društveno okupljanje vjernika snažno utječe na njihovu percepciju te popratni osjećaj koji dolazi uz kolektivno okupljanje pjevanje i ponavljanje (Durkheim, 2016, str. 255). „Ispuštajući isti krik, izgovarajući istu riječ, obavljajući isti pokret u odnosu na isti predmet, oni se usuglašavaju i osjećaju da su suglasni“ (Durkheim, 2016, str. 272). Upravo zato što su takva ponašanja kolektivna, ona „podizuju životni zanos“ (Durkheim, 2016, str. 433). Utjecaj kolektivnog djelovanja u obredima i njenih popratnih osjećaja, vrlo je bitan za samu srž religijskog iskustva. Nakon sudjelovanja u takvim ritualima, čovjek često doživljava osjećaj spokoja, sigurnosti i smirenosti; sa osjećajem podrške (bilo to sa osjećajem prisustva neke vrste božanskog zaštitnika ili pak osjećaja koji proizlazi iz kolektivnog djelovanja).

Značajnost obreda vjerojatno je jedan od glavnih elemenata religije koji održavaju njezin kontinuitet. Bez konstantnog okupljanja istomišljenika zajednice te izvršavanjem obreda koji se ondje događa, značenje religije bi "opalo". Ona kao i obred živi i djeluje pomoću kolektivnih sila koje one pokreću (Durkheim, 2016, str. 432). Kolektivno djelovanje kroz obredne procese, ne pomaže isključivo pojedincima u njihovim životnim okolnostima, već također doprinosi trajnosti i očuvanje religije. Stalnim izvršavanjem obreda i drugih aktivnosti, djeluje na održavanju trajne relevantnosti tih događaja i ideja. Bez toga, religija ne bi postojala, stoga ona zapravo ovisi o ljudima i njihovim procesima reaktualizacije.

Smatra se kako bi religija u slučaju prestanka reaktualizacije prvobitnog religijskog stanja (postojanja bogova na zemlji) i izvršavanja odgovarajućih obreda, pala u zaborav. Iz tog razloga, Durkheim objašnjava kako je religija izuzetno društvena stvar – neodvojiva od samog društva koje ga uvjetuje. Za njega „nije dovoljno da vjernici održavaju vjeru u sebi samima jer će ona s vremenom oslabjeti - bez glasa i pokreta koja bi ju oživila. Izgovarajući iste riječi u istom momentu, u harmoniji jedne zajednice, vjernici se usuglašavaju – jedni drugima potvrđuju ono što govore i iskazuju“ (Durkheim, 2016, str. 44). Religija nije samo kolektivna misao i predodžba već i kolektivna akcija koja ju ostvaruje. Tijekom reaktualizacije događaja stvarno vrijeme staje, kreće povratak u prošlost. „Usred ponovno uspostavljenog kolektiva, zajednička je vjera sasvim prirodno jača; preporuča se, jer se ponovo nalazi u istim uvjetima u kojima je prvotno rođena“ (Durkheim, 2016, str. 377).

Potreba za religijom u društvima proizlazi iz osnovne ljudske potrebe za društvenom kohezijom i osjećajem pripadnosti. Po Boyeru, „Društva imaju religiju jer društvena kohezija

zahtijeva nešto poput religije. Društvene grupe bi se raspale da ritual povremeno ne uspostavlja da su svi članovi dio veće cjeline“ (2007, str. 25). Ritualni obredi i zajednički vjerski praksa omogućuju članovima društvenih grupa da povremeno potvrde i obnove svoj osjećaj pripadnosti većoj zajednici. No, može li se ostvariti kohezija društva bez religije? U suvremenom kontekstu, gdje sekularizacija i raznovrsnost vjerovanja rastu, moguće je da društva razviju alternative religijskim strukturama za održavanje kohezije. Sekularni rituali, zajedničke kulturne aktivnosti i ideološke zajednice mogu pružiti slične funkcije kao i religija, omogućujući ljudima da se povežu i osjećaju dijelom veće cjeline. Međutim, povijesno gledano, religija je bila i ostaje jedan od najmoćnijih alata za stvaranje i održavanje društvene kohezije, zbog svoje sposobnosti da adresira duboke ljudske potrebe za smisljenošću, zajedništvom i moralnim okvirom. Kulturalna komponenta religije osigurava da se vjerska uvjerenja i prakse prilagođavaju specifičnim društvenim i povijesnim kontekstima, čime se obogaćuje raznolikost religijskih izraza unutar različitih zajednica.

Dakle, sa sigurnošću se može potvrditi kako je religija kulturalna. „Ljudi to dobivaju od drugih ljudi, kao što dobivaju preferencije u hrani, glazbeni ukus, pristojnost i smisao za odijevanje“ (Boyer, 2007, str. 47). Ona nastaje u društvu te se ondje ponovno rađa, ulazeći u beskrajni ciklus postojanja jer čak i oni „najbarbarskiji ili najneobičniji obredi, (...), izražavaju neku ljudsku potrebu...“ (Durkehim, 2016, str. 59) koja joj omogućuje kontinuitet.

Ne može se poreći utjecaj religije na čovjeka i kolektiv. Pri završetku obreda, putem kolektivnog ponavljanja riječi molitve, jednoglasnog pjevanja božanstvu i riječi ohrabrenja, čovjek je ispunjen snagom i samopouzdanjem (Durkheim, 2016, str. 47, 377). Bilo kako bilo, religija kroz svoje obrede i rituale održava vezu između čovjeka i božanskog. „No, ako je istina da čovjek ovisi o svojim bogovima, ta je ovisnost uzajamna. I bogovima je potreban čovjek, jer bi bez njegovih ponuda i žrtava pomrli“, također ako nema tko vjerovati u njih, oni zapravo ne postoje (Durkheim, 2016, str. 93).

5.2. Simbolizam u svakodnevnom životu

Individualne svijesti su inherentno izolirane jedna od druge, no spajaju se kroz stvaranje zajedničkih simbola i amblema koji reflektiraju unutarnja stanja i osjećaje. Ovi simboli su konstruktivno slični te se konačno stapaju u jedinstven entitet. Za uspostavu zajedničke komunikacije misli, osjećaja i djelovanja, neophodno je da se svi individualni osjećaji sjedine u zajednički osjećaj. Stoga, simboli koji predstavljaju osjećaje moraju se stopiti u jedinstveni

oblik koji služi kao trajna potvrda autentičnosti vjere, jednoglasnosti i jedinstva (Durkheim, 2016, str. 272). Jednoglasnost, jedinstvo i kolektivni identitet tvore stabilnost vjere i religije.

No, ljudi neće niti mogu vjerovati i prakticirati vjeru koju ne razumiju. Ne mogu sudjelovati u njenim obrednim elementima ako za nju ne mogu definirati razlog postojanja. Kako bi to mogli, potrebno je da ju uspiju shvatiti, opravdati te dati joj temeljni smisao. Iz tog razloga je posebna snaga religijskih okupljanja izuzetno fascinantna/moćna/utjecajna, a također i sveprisutnost simbola koji nose stalni podsjetnik religije. „Dakle tek kad doživljaj postane vijest, kada se izrazi kao znak, simbol, učenje i postane razumljiv drugim ljudima, kada ih uvjeri učini sudionicima, kada individualni religijski doživljaj postane socijalno produktivan, postaje i sociologijski interesantan i dohvativ.“ (Skledar, 1986, str. 98). A kada doživljaji, shvaćanja i osjećaji postanu stereotipni, oni potvrđuju, to jest simboliziraju odgovarajuće predodžbe (Durkheim, 2016, str. 272). Kada religijske skupine i individue ne bi imali odgovarajuće simbole koje ih materijaliziraju i stoga realiziraju, „društveni osjećaji bili bi posve nepostojani“ (Durkheim, 2016, str. 272). Međutim, tada se suočavamo s problemom jer su simboli, koji potvrđuju, društveno dogovoreni; nemaju inherentno, univerzalno značenje, već im se ono pridaje kroz društveni konsenzus. Iz zapažanja Durkheima, „kolektivni osjećaj stječe svijest o sebi samo ako se fiksira na nekom materijalnom predmetu,“ (Durkheim, 2016, str. 278). No takav predmet ne dobiva svetu vrijednost radi svojeg posebnog svojstva ili predispoziciji koja se može povezati uz religijsko značenje, već im je takvo značenje samo dodano izvana (Durkheim, 2016, str. 357).

Durkheim ide jedan korak dalje i argumentira: „Sveta bića su sveta samo zato što se takvima zamišljaju. Prestanemo li u njih vjerovati nestat će, kao da ih nikad nije ni bilo“ (Durkheim, 2016, str. 376). Vjera stječe svoju stvarnost kroz materijalizaciju u predmetima i simbolima. Njegova perspektiva sugerira da je ključno da vjerska uvjerenja budu vizualno prisutna i opipljiva kako bi bila prihvaćena i dijeljena unutar zajednice. Upravo zato vjera mora biti materijalizirana, prenoseći svoje značenje na konkretni predmet – postaje stvarnija. Na taj način, vjera dobiva ne samo individualni dokaz, već i kolektivni, što značajno produbljuje vjerovanje zajednice. Kao što je to prisutno u svakodnevnom životu, osjećaji u čovjeku i kolektivu, prenose se na predmete i simbole (Durkheim, 2016, str. 262) koji nadalje, oblikuju vjersko iskustvo i identitet zajednice. Dakle, simboli nose značajnu ulogu u raspršenosti svakodnevnog života; ono djeluje kao stalni podsjetnik vjere, no usto i simbol adekvatnog ponašanja vjernika.

6. Zaključak

6.1. Opći zaključci i refleksije

Razvoj religije je složen proces koji je oblikovan povijesnim, ekonomskim i političkim uvjetima. Od prastarih animističkih vjerovanja do suvremenih religijskih fenomena, religija je uvijek bila integralni dio ljudskog iskustva i kulturnog identiteta. Proučavanje ovog razvoja omogućava dublje razumijevanje ljudske prirode i društva, nužno za interpretaciju različitih religijskih sustava kroz povijest.

Zaključci rada:

- Religija kao integralni dio ljudskog iskustva: Svaka religija nosi svoju specifičnu važnost i doprinosi društvenom stabilizacijom i kontinuitetom. Bez obzira na istinitost vjerskih tvrdnji, religija izražava ljudske potrebe i nužnosti kao bića u društvenom okruženju. Stoga je religija ne samo duhovni, već i socijalni konstrukt koji povezuje pojedinca s njegovim širim društvenim okruženjem.
- Religija kao odgovor na ljudske potrebe za smislom: U samom korijenu religije leži ljudska potreba za razumijevanjem nepoznatog i neobjašnjivog. Suočeni s prirodnim katastrofama, smrću i nepredvidivim događajima, ljudi su tražili načine da objasne te pojave i da im daju smisao. Kroz religiju, ti događaji dobivaju narativnu strukturu i postaju dio koherentne kozmičke priče. Ova potraga za smislom nije samo intelektualna, već i emocionalna, jer pruža utjehu i nadu u teškim vremenima.
- Najveći odraz održavanja i opstanka religije "leži" u kontinuiranoj izvedbi obreda, no jednako tako ono vrijedi i za opstanak kohezije društva: Weberov i Durkheimov pristup proučavanju religije pružaju dublje uvide u njezinu povijest, funkciju i evoluciju kroz različite društvene kontekste. Dok je Weberov naglasak bio na individualnim psihološkim i ekonomskim čimbenicima kao generatorima religijskih sustava, Durkheim je isticao kolektivnu dimenziju religije kao temelj društvenog jedinstva i moralnosti. Durkheim je svojim proučavanjem religije kao odraza društvene kohezije naglasio kako su religijski obredi i simboli ključni za očuvanje društvenog reda. Njegova teorija o totemizmu ilustrira kako su temeljna vjerovanja o sakralnosti određenih objekata ili bića služila kao simbolički okviri koji su jačali pripadnost i solidarnost unutar zajednice.

- **Religija kao izvor autoriteta:** Religija često djeluje kao ključni izvor autoriteta, oblikujući moralne vrijednosti, norme i ponašanja unutar individue te zajednice. Kroz svoja pravila, religija pruža okvir za razumijevanje svijeta i vlastitog mjesta unutar njega, te nudi odgovore na egzistencijalna pitanja. Ovaj autoritet nije samo simboličan, već se manifestira kroz društvene strukture i institucije koje reguliraju svakodnevni život. Time religija ne samo da oblikuje identitet pojedinca, već i usmjerava društvenu koheziju i zajedničke ciljeve, stvarajući osjećaj pripadnosti i zajedništva unutar zajednice. Takav autoritet, koji se često predstavlja kao univerzalni i božanski, može biti društvena konstrukcija koja koristi religijske elemente za zadržavanje poslušnosti. Analizom društvenih struktura i običaja koji podržavaju ovaj autoritet, možemo bolje razumjeti kako društvo koristi religiju kao alat za kontrolu i organizaciju svojih članova.
- **Religija kao društveni aspekt moralnih dužnosti koji generira osjećaj zajedništva i kolektivnu svijest:** U današnjem svijetu, dok se društva sve više sekulariziraju, utjecaj religijskog moralnog pritiska može varirati, ali ostaje važan element u formiranju javnih politika, zakonodavstva i individualnih etičkih praksi. Razumijevanje povijesnog i suvremenog konteksta religijskog moralnog pritiska ključno je za istraživanje njegove uloge u oblikovanju društvenog morala i identiteta. Religija, kroz kolektivnu svijest, religijski identitet, zajednicu i obrede, igra ključnu ulogu u održavanju društvenog poretka i kohezije. Ona ne samo da povezuje pojedince s božanskim, već ih također povezuje jedne s drugima, stvarajući čvrste društvene veze koje su temelj stabilnog i koherentnog društva. Pružajući okvir za zajedničke obrede i rituale, jača se osjećaj zajedništva i pripadnosti. Obredi često uključuju simbolične radnje i izraze koji imaju duboko ukorijenjeno značenje unutar zajednice, čime se dodatno potvrđuje kulturni aspekt religije.
- **Simboli kao podsjetnik:** Nadalje, materijalizacija vjere omogućuje ljudima da svoja apstraktna vjerovanja prenesu na vidljive simbole koji imaju duboko ukorijenjeno značenje. Ovi simboli djeluju kao fizički podsjetnici na duhovne vrijednosti i principe te kao sredstva koja olakšavaju vjerske prakse i rituale. Također, materijalizacija vjere omogućuje stvaranje zajedničkog identiteta unutar vjerske zajednice, potičući osjećaj pripadnosti i solidarnosti među vjernicima.

- Religija svakodnevno utječe na društvenu strukturu: U pristupima istraživanja porijekla religije neki autori tvrde da su temelji religijskih uvjerenja zapravo scenariji (Boyer, 2007, str. 10) koje ljudi konstruiraju kako bi objasnili svoje okruženje ili životne okolnosti – isto tako se može argumentirati kako i istraživači u svojim studijama koriste sličan pristup. Iako se pristupi istraživanju porijekla religije razlikuju, svi naglašavaju da su religijska vjerovanja i prakse duboko ukorijenjena u društvenim i kulturnim kontekstima. Kroz analizu radova Eliadea (2002), Durkheima (2016), Webera (2000), Haralambosa (2002), Knoblauch (2004) i Zrinščaka (1999, 2008), proučava se kako su društveni uvjeti oblikovali religijske prakse i kako su religijske institucije i ideje utjecale na društvene strukture. Time se otkriva kako religija nije samo odraz društvenih odnosa, već i dinamičan čimbenik koji aktivno sudjeluje u oblikovanju društvenog identiteta i kohezije.
- Sposobnost mijenjanja religije u svrhi opstanka: U suvremenom svijetu, religija se suočava s novim izazovima i transformacijama poput sekularizacije. Ona predstavlja proces smanjenja utjecaja religije na društvo, postaje sve izraženija u mnogim dijelovima svijeta, a posebno u zapadnim zemljama. Istovremeno, dolazi do revitalizacije religije u drugim dijelovima svijeta, gdje religijski pokreti igraju ključnu ulogu u društvenim i političkim promjenama. Globalizacija je također utjecala na religiju, stvarajući nove oblike duhovnosti i međureligijskog dijaloga. Činjenica je kako religija uspijeva opstati kroz vrijeme jer je sposobna evoluirati i prilagoditi se promjenjivim društvenim i kulturnim uvjetima. Kulturalna komponenta religije omogućava da se vjerska uvjerenja i prakse prilagođavaju specifičnim kontekstima, obogaćujući raznolikost religijskih izraza unutar različitih zajednica. Ovo prilagođavanje osigurava da religija ostane relevantna i značajna kroz različite povijesne epohe.

Religija je, dakle, dinamičan proces koji se razvija kroz interakciju s društvenim uvjetima i potrebama zajednice, istovremeno utječući na identitet i vrijednosti njenih članova. Upravo to sociologija religije, kao znanstvena disciplina, nastoji istraživati. Društvene uvjete, ulogu i karakteristike različitih oblika religije te definirati funkciju religije u društvu. Ona nema namjeru opovrgnuti ili potvrditi religijske koncepte, već ih proučavati kao kulturne i socijalne fenomene, kao što jesu. Stoga se bavi analizom mogućih utjecaja poput kulture, društva, institucije i religije kroz cjelokupnu povijest od samih njenih početaka kroz koja je posredovana (Skledar, 1986, str. 89). A takvo proučavanje omogućava dublje razumijevanje ne samo

religijskih sustava, već i ljudske prirode i društva u cjelini. Različiti pristupi religijskim iskustvima i tumačenjima događaja reflektiraju razlike u ekonomskim, kulturnim i društvenim uvjetima pojedinih zajednica (Eliade, 2002). Sociologija religije kao znanstvena disciplina nastoji istraživati te razlike i utvrditi kako oblikuju različite religijske prakse i sustave. Kroz analizu kulture, društva, institucija i religije, ova disciplina nastoji definirati funkciju religije u društvu kroz povijest i njene promjene tijekom vremena. Na taj način, religija postaje neodvojivi dio kulturnog identiteta, pridonoseći stabilnosti i koheziji društva. Bez kontinuirane reaktualizacije ovih simbola i praksi, religija bi mogla izgubiti svoj značaj i utjecaj na društvo. Tako religija nastaje u društvu i ponovno se rađa kroz generacije, osiguravajući kontinuitet i postojanje kroz beskrajni ciklus.

U konačnici, religija ostaje jedan od najdubljih i najneizvjesnijih fenomena ljudskog iskustva. Svaka od religija nosi svoju važnost te je svaka jednako vrijedna i korisna društvu da opstane. Postojala ona, ili ne, na istini za koju se zalaže, ona izražava čovjeka i njegove potrebe kao ljudskom biću. Bez obzira na različite teorijske pristupe i interpretacije, svaka od njih nastavlja pružati odgovore na temeljna pitanja smisla, postojanja i društvenog uređenja. Kroz svoje rituale, simbole i zajednice, religija ne samo da zadovoljava duhovne potrebe pojedinca, već igra ključnu ulogu u održavanju društvenog tkiva i stabilnosti. Jedna od najvećih misterija ljudskog života i dalje ostaje nerazjašnjena, možda uz poneki mali pomak, no bez nadzora krajnjeg obrazloženja jer baš kao i svaka ljudska institucija, religija nigdje konkretno ne započinje (Durkheim, 2016, str. 64).

Popis korištene literature:

1. Durkheim, E. (2016). The elementary forms of religious life. In *Social theory re-wired*. Routledge.
2. Geertz, C. (1973). "The Interpretation of Cultures."
3. Eliade, M. (2002). Sveto i profano (B. Petrač, Trans.). AGM.
4. Frazer, J. G. (2002). Zlatna grana: podrijetlo religijskih obreda i običaja (D. Telećan, Trans.). Sion; Naklada Jesenski i Turk.
5. Haralambos, M., & Holborn, M. (2002). Sociologija: teme i perspektive (M. Paić Jurinić et al., Trans.). Golden marketing.
6. Knoblauch, H. (2004). Sociologija religije (I. Markešić, Trans.). Demetra.
7. Skledar, N. (1986). Um i religija: uvod u teorije religije. Veselin Masleša.
8. Weber, M. (2000). Sociologija religije (B. Hudoletnjak, Trans.). Kruzak.
9. Zrinščak, S. (1999). Sociologija religije: hrvatsko iskustvo. Pravni fakultet.

Akademski radovi:

1. Skledar, N., & Zadar, F. (1988). Sociologija religije kao posebna sociologija: Povijesni presjek. Pristupljeno 11.05.2024, from <https://hrcak.srce.hr/file/229277>
2. Zrinščak, S. (2008). Što je religija i čemu religija: sociološki pristup. Bogoslovska smotra Ephemeres Theologicae Zagrebienses, 78(1), 25-37. Pristupljeno 12.05.2024, from <https://hrcak.srce.hr/file/40313>

Internetski izvori:

1. Berger, P. L. (1967). The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion. https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=WcC-AYOq6Q4C&oi=fnd&pg=PT10&dq=The+Sacred+Canopy:+Elements+of+a+Sociologica+Theory+of+Religion.&ots=ckeEnjapnJ&sig=V7HNIVdiXLzN4_hkLOWUULK3KoA&redir_esc=y#v=onepage&q=The%20Sacred%20Canopy%3A%20Elements%20of%20a%20Sociological%20Theory%20of%20Religion.&f=false Pristupljeno 10.09.2024.

2. Bourdieu, P. (1990). The Logic of Practice. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780203760369-14/selections-logic-practice-pierre-bourdieu> Pristupljeno 10.09.2024.
3. Boyer, P. (2007). Religion Explained: The Evolutionary Origins of Religious Thought. Hachette UK. https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=WuU3DgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT4&dq=Religion+explained+pascal+boyer&ots=6KrVAZuaFm&sig=ZjOU6fpRV7ZclNHc17fI6QA-Y2M&redir_esc=y#v=onepage&q=Religion%20explained%20pascal%20boyer&f=false Pristupljeno 10.09.2024.
4. Hervieu-Léger, D., & Michalski, K. (2013, January 23). The Role of Religion in Establishing Social Cohesion. OpenEdition Books; Central European University Press. <https://books.openedition.org/ceup/1275> Pristupljeno 12.05.2024.
5. Kupari, H. (2016). Lifelong Religion as Habitus: Religious Practice Among Displaced Karelian Orthodox Women in Finland (p. 208). Brill. https://www.jstor.org/stable/10.1163/j.ctt1w8h2mf.6?searchText=religion&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3Dreligion%26so%3Drel%26efqs%3DeyJjdHkiOlsiWTJoaGNIUmxjZz09II19&ab_segments=0%2Fbasic_search_gsv2%2Fcontrol&refreq_id=fastly-default%3A86c76a600932886635c499e1db17f9f1&seq=14 Pristupljeno 10.09.2024.
6. Kratak uvod u sociologiju religije. "Religija je prvo pitanje našega djetinjstva i posljednje pitanje naše starosti." <https://www.pravos.unios.hr/pravo-arhiva/download/religija-i-socijalna-pitanja-predavanje.pdf> Pristupljeno 12.05.2024.
7. McGuire, M. B. (2008). Religion: The Social Context. Waveland Press. https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=JWsbAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR3&dq=%22Religion:+The+Social+Context%22+by+Meredith+B.+McGuire&ots=KgMC7fUXB-&sig=82yHa-EsBH-A5hPv899ipXkPzhM&redir_esc=y#v=onepage&q=%22Religion%3A%20The%20Social

[%20Context%22%20by%20Meredith%20B.%20McGuire&f=false](#)

Pristupljeno

10.09.2024.

8. Radcliffe-Brown, A. R. (1945). Religion and society. *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 75(1/2), 33-43. <https://www.jstor.org/stable/2844278> Pristupljeno 10.09.2024.
9. Weber, M. (1922). *Economy and Society*. <https://www.degruyter.com/document/doi/10.7312/blau17412-056/html> Pristupljeno 10.09.2024.
10. Whitworth, E. (2022, October 12). The Functions of Religion in Society: Do We Really Need It? Shortform Books. <https://www.shortform.com/blog/functions-of-religion/> Pristupljeno 12.05.2024.